

NI ZA
IZPOSOJO
NA DOM

GORENJSKA V BORBI ZA SVOBODO

GRADIVO JE NA POBUDO OKRAJNEGA ODBORA ZVEZE BORCEV ZBRAL POKRAJINSKI MUZEJ NOB KRAN

REDAKCIJSKI ODBOR:

Franc Konobelj - Slovenko

Ivan Bertoneclj - Johan

Milan Žakelj - Žirovnik

Smilja Gostiša

Joža Varl

Dušan Bavdek

Odgovorni urednik:

Prof. Vera Juvan

Zunanja oprema:

Akademični slikar Milan Batista

G 3687/1

D 46034/AP63

ŽIVLJENJEPIŠ STANETA ŽAGARJA

Stane Ž a g a r se je rodil 19. februarja 1896 na Žagi pri Bovcu. Že v rani mladosti je v njem vzplamtela močna ljubezen do človeka. Njegova mati je bila vzgojiteljica in čustveno bogata žena, oče pa izredno nacionalno zaveden. Kot mladenič se je tovariš Žagar zelo rad družil z delavci in sploh z ljudmi, ki so živeli v pomanjkanju in bedi. To pripovedujejo tudi njegovi tovariši z učiteljsišča v Gorici. Že v zgodnjih letih se je učil z veliko vnemo. Morda je slutil, da je znanje najmočnejše orožje proti zaostalosti, bedi in izkoriščanju. Pozneje, ko je imel že družino s petimi otroki, si je še vedno želel študirati filozofijo. Zanimala ga je že na učiteljsišču, toda razmere mu niso dopuščale. Za vzgojiteljski poklic se je odločil, ker je videl v njem največ možnosti za delo z ljudmi, zlasti z mladino. V tistih časih so Slovenci v krajih ob Soči potujočevali in preganjali. Zato se je v srcu tovariša Žagarja še bolj okrepila ljubezen do domovine. Že na učiteljsišču v Gorici se je boril proti mračnjaštvu in kleru ter imel politične sestanke z učiteljsiščniki v Solkanu, kjer so stanovali starši /v hiši bivšega župana Mozetiča/. Leta 1914 je avstroogrška policija izvršila pri njem prvo preiskavo. Doma je imel nekaj marksistične literature, ki mu jo je posojal pokojni Srebrnič Jože. Zaradi mobilizacije leta 1914 je moral nekaj mesecev pred časom maturirati. Njegova revolucionarnost mu je že med prvo svetovno vojno vtisnila pečat političnega osumljenca in je bil po kazni ves čas v Tirolah. Kot upornik proti nasilju in zaščitnik šibkejših je bil večkrat kaznovan. V Tirolah je moral ob nekem uporu proti brezglavi komandi več ur stati na prstih pri vezan k stebru. Kot vojak je bil 1918. leta premeščen v Furlanijo. Tam je ljudem mnogo pomagal, zato so ga imeli za neke vrste svetovalca. Znal je dobro furlansko in italijansko. Poleti 1918 je bil premeščen v Gorico, kjer je pazil na ruske ujetnike. Ko so ob koncu vojne razoroževali avstrijske vojake, so Slovenci v Gorici nameravali braniti Gorico pred Italijani. Kasneje so morali ta namen opustiti. Leta 1918, ko se je organizirala koroška fronta, se je javil kot prostovoljec. Sodelo-

val je kot Maistrov borec v borbah za pravično mejo na Koroškem. Kasneje je bil v Dravogradu kot poročnik do konca 1919. Okrobra 1919 je bil kot učitelj poslan na prvo službeno mesto v Žrelec pri Celovcu. Pred plebiscitom je mnogo delal politično in kulturno-prosvetno, zlasti med delavci in kmeti v Bilčevsu, Komarni vasi, Pliberku, Vetrinu in ostali okolici Celovca. Organiziral je izlete koroške mladine v Ljubljano, ker se je s tem utrjevala njihova narodna zavest. Iskal je stika z vojniki revolucionarji, ki so se po oktobrski revoluciji v Rusiji vračali iz ruskega ujetništva. Ob krivični rešitvi naših meja na Koroškem je spoznal, da za reševanje nacionalnega vprašanja ne zadostuje samo nacionalna borba, temveč je mogoče pravično rešiti ta vprašanja z revolucionarno borbo in proletarsko revolucijo. Nedvomno je vse to vplivalo na mladega Žagarja, da je napisal leta 1920 vodstvu socialistične delavske partije Jugoslavije /komunistov/ pismo, v katerem je jasno izrekel svojo pripadnost Partiji.

Po krivičnem plebiscitu na Koroškem je bil premeščen v Leskovec - Krško, kjer je imel težave in borbe s klerom, nato pa v Gorje pri Bledu. Ob njegovem prihodu so mu jeseniški delavci poslali posebne pozdrave. Tudi v Gorjah je kmalu postal "nevaren", ker se je preveč družil z delovnimi ljudmi. V tem času sta bili v Gorjah dve stavki lesnih delavcev in tovariša Žagarja so sumili, da je njun pobudnik. Sledila je premestitev na Dobravo pri Kropi. Takoj ob prihodu na Dobravo se je povezal z delavci v Kropi. Okrog sebe je začel zbirati ljudi z Dobrave in bližnje okolice, jih poučeval in mnoge izmed njih vzgojil za odločne komuniste in borce v ljudski revoluciji. Imel je izreden posluh za delo z ljudmi. Odlično je znal preceniti moralne kvalitete ljudi, s katerimi je delal in jih na osnovi teh kvalitete vključeval v ilegalno delo. Vedel je, da je v slehernem človeku nekaj pozitivnega in na tem pozitivnem je gradil in vzgajal novega človeka. Tako liberalci kot klerikalci so ga poskušali pridobiti v svoje vrste, vendar je ostal zvest delavskemu razredu in delovnemu kmetu. Povsod so ga zasledovali orožniki. Orjunaši so leta 1924 določili teroristič-

no trojko, ki naj bi Žagarja ubila. V službi so ga stalno ovirali pri napredovanju. Tako se mu niso izboljšali življenjski pogoji in je težko preživel družino s petimi otroki. Pri vsakih volitvah so posebno pazili nanj. Orožniška patrulja je krožila čisto okrog šole in po Dobravi. Nanj in na njegovo družino so hoteli vplivati z materialnim in nemoralnim pritiskom. Vse to ga ni uklonilo. Še bolj se je oklenil ideje marksizma, ki mu je bila v najhujših dneh čvrsta opora in mu odpirala jasn pogled v prihodnost. Leta 1931 je organiziral partijsko organizacijo na Dobravi, leta 1935 v Kropi, 1936 v Ljubnem, leta 1938 v Lescah in Černivcu ter 1939 v Otočah; pravtako je v letu 1938 organiziral na Dobravi SKOJ. Hodil je na ilegalne partijske sestanke na Jesenice, v Tržič in Kranj ter organiziral posvete in konference na Jelovici. Pri njem so se skrivali in sestajali partijski ilegalci iz Ljubljane. V šoli, kjer je učil, je bila od leta 1938 tudi javka CK KPS. K njemu so prihajali tovariš Kidrič, Kardelj, Zihnerl in drugi. Leta 1938 ga je na domu obiskal tudi Moša Pijade, ki je bil takrat na zdravljenju v Radovljici. Vrstile so se pogoste policijske preiskave na njegovem domu vse tja do leta 1941.

Tovariš Žagar je neutrudno delal med ljudmi na Dobravi in v okolici. Zavedal se je, da je potrebno nenehno dvigati kulturno raven delovnih ljudi in jih izobraževati. Leta 1928 je organiziral kmečko nadaljevalno šolo, kamor so prihajali fantje in moške tudi po celo uro daleč. Pouk je potekal na videz po odobrenem programu, toda načrt je dopolnjeval z družbenimi in prirodnimi vedami, vnašal v snov življenja in marksistično idejnost. V vsem prizadevanju je hotel dokazati, da je znanje najmočnejše orožje. Dve leti je vodil šolo prostovoljno, kasneje ga je eno šolsko leto za to plačevala prosveta, nato pa so šolo ukinili. Mnogokrat so med poukom hodili okrog šolskih oken žandarji in prisluškovali njegovim predavanjem. Njegova prisebnost, mirnost in iznajdljivost so pogosto speljali žandarje na napačno sled. Tako je ob neki priložnosti, ko so prisluškovali pod okni, povabil žandarje v razred, češ da jim ne bo škodilo, če se česa naučijo. Poleg kmetijske šole je orga-

niziral tudi gospodinjski tečaj in ga obogatil z družbeno političnimi vedami. Zavzemal se je za enakopraven položaj žene; nadalje je organiziral tečaj esperanta in po ukinitvi kmetijske šole tudi ljudsko univerzo.

Moč njegovega vpliva na množice se kaže tudi v tem, da je hodilo na njegova predavanja tudi do 150 ljudi, mnogi tudi po uro in več daleč. V kmetijsko nadaljevalni šoli se je delavcem in kmetom približal na neprisiljen način. Spoštoval je delo, osebnost, dvigal ponos in vzbujal v ljudeh nevsiljiv občutek, da jih vodi k napredku. Pri pouku računstva je v matematičnem jeziku prikazoval nujnost in vrednost dela ter s tem v zvezi tudi izkoriščanje človeka po človeku svojstveno kapitalističnemu družbenemu redu. To je dokazal s praktičnimi, preprostimu človeku razumljivimi primeri. S tako šolsko metodo je prikazoval socialno bedo, njene vzroke, nujnost revolucije in socializacije proizvodjalnih sredstev. Učil jih je praktičnega gospodarjenja in iskal krajevnim potrebam in razmeram primerne oblike.

Na Dobravi je ustanovil kmetijsko zadrugo, se boril za vodovod, cesto, postajo Otoče, drevesnico in tujsko prometno društvo. Ponoči, ko so kmetje kuhali žganje, je bil med njimi, jim čital in jih učil. Ko so v mraku devali seno v kožolce, je pomagal podajati seno in istočasno govoril in učil. Bil je res redek primer ljudskega učitelja in vzgojitelja.

Žagar je kot prvi sekretar okrožnega komiteta KPS v letih 1936 - 1937 organiziral in vodil partijske konference, leta 1936 prvo Partijsko konferenco jeseniškega okrožja na Jelovici /Boštjanov Kopiše/, v tem letu organizira tudi s pomočjo kranjskih delavcev komunistov Partijsko konferenco kranjskega okrožja, leta 1937 v Završnici, kjer so se zbrali delegati iz jeseniškega okrožja in kjer je bil navzoč tudi tovariš Kardelj. Leta 1938 se je vršil pri njem ožji partijski sestanek, kateremu je prisostvoval tudi tovariš Kardelj, leta 1940 pa je na pobočju Jelovice vodil partijsko konferenco, na kateri je bil navzoč to-

variš Boris Krajger. Bil je tudi eden od organizatorjev velike tekstilne stavke v Kranju, ki se je razvila kasneje na celo Slovenijo. Ko so nasilno zadušili stavko, je pomagal voditeljem stavke, ki so jih podjetniki vrgli na cesto s podporo takratne oblasti, ustanoviti tekstilno zadrugo v Stražišču in zidati tekstilno tovarno v Otočah za ustanovljeno zadrugo.

Pri šolskem delu z otroki je bil miren, vztrajen in razumevajoč. Iskal je vedno nove metode. Otroci so zlahka osvajali snov, saj jih je znal čustveno razgibati. Prepričan je bil, da otrok na čustvenih doživljajih lažje gradi razumska spoznanja in mu ta dolgo ostanejo v spominu. Ker ni smel v šoli direktno kritizirati tedanjega družbenega reda, je zbral množico literarnih sestavkov in del, ki so govorili o razvoju človeka in družbe, o izkoriščanju in ponižanju človeka, o nemoralnosti mogotcev in kapitalističnega sistema. To delo je obdeloval sistematično pri pouku slovenščine. Čital je sam, vložil v to delo dušo, tako da so učencem večkrat solze zalivale oči zaradi prekipevajočih čustev in gneva. Mnogokrat se je ob čitanju Gorkega "Matere", ob Cankarjevih delih, Aškerčevih pesmih, Jeromkinovega "Kroga" zaiskrila solza tudi v njegovih očeh. Pri takih urah je potem iz otrok samih v razgovoru izvabil kritiko tedanjega družbenega sistema in posameznikov. Te ure so še danes ostale v spominu nekaterim izmed njegovih preživelih učencev. Pri prirodopisu je vztrajno razlagal nastanek sveta, večno gibanje materije, nastanek človeka itd. Prišla sta navzkriž z župnikom, ker je moral pri verouku učencem priznati, da se je svet razvijal dolga obdobja. Vsled odkritega učenja v šoli in dela izven nje so takratne oblasti inscenirale velik proces pred sodiščem v Radovljici, kamor so bili pozvani tudi vsi učenci višjih razredov.

Ker mu niso mogli dokazati ničesar nezakonitega, je bil le primerno opozorjen. Organiziral je svojevrstno delovno šolo s samoupravo učencev. Učenci so izvolili svoj šolski odbor z županom na čelu; člani odbora so bili odgovorni za razne na-

loge. Tako je obstajal veččlanski odbor za pregledovanje domačih nalog, za higieno, za red v razredu, za upravljanje knjižnice itd. Zaradi tega dela in zaupanja v mladega človeka so ga učenci cenili in ljubili. Ljubezen so mu izkazali predvsem leta 1939, ko je dobil premestitveni dekret za selške hribe. Šolski otroci in starši so zbirali podpise in protestirali proti premestitvi. Dosegli so, da je začasno ostal še na Dobravi. Isto se je ponovilo leta 1940, ko je dobil dekret o odpustitvi iz službe. Kljub podpisom in prizadevnosti prebivalstva je moral zapustiti Dobravo.

Tovariš Žagar je stalno sodeloval z naprednimi učitelji v borbi za napredno šolo. Ko je bil leta 1929 na samoizobraževalnem tečaju učiteljev, je izzval diskusijo o družbeni funkciji šole. Zahteval je: "Ne z novo šolo novo družbo, temveč z novo družbo bomo ustvarili novo šolo." V tem so ga podpirali predvsem mlajši učitelji. Bil je tudi predsednik okrožnega učiteljskega društva.

Ves prosti čas in pozno v noč je posvetil svoji marksistični, strokovni in splošni izobrazbi. To mu je pomagalo, da je pri slovenščini, prirodopisu, računstvu itd. odpiral pravilen pogled na svet, na razvoj človeka in družbe.

Organiziral je mladinsko in učiteljsko knjižnico ter jo stalno izpopolnjeval z napredno literaturo, zlasti tujo. Tudi sam je imel vsebinsko bogato knjižnico in na polici njegove pisalne mize so bile tudi marksistične knjige. Poleg Marksovega Kapitala in Leninovih del je imel tudi Marksovo in Leninovo sliko. Pri preiskavah se je izgovoril, da rabi te knjige v študijske namene. Nikdar ni tajil svojega prepričanja, izdajal se je za cankarjevca, v cerkev ni hodil. Leta 1937 se je udeležil ustanovnega kongresa KPS in postal član CK KPS. Še bolj se je posvetil ljudstvu in njegovi borbi. Vzgojo otrok je prepustil bolj svoji ženi. Organiziral je razna napredna društva, kjer so se okrog komunistov zbirali tudi drugi napredni ljudje. Največ pa je skrbel za organizacijo mladih komunistov, ta-

kratni SKOJ. Ko ga je novembra 1940 takratni režim odpustil iz službe zaradi političnega delovanja, je moral zaradi tega, da bi ga lažje izolirali od prebivalstva, takoj na orožne vaje, čeprav je bil v tistem letu že dvakrat. Po činu je bil rezervni kapetan I. klase, toda kljub temu mu zaradi njegove svetovno nazorske opredelitve niso zaupali vojaške edinice. Po enem mesecu so razpustili polk v Kninu, kjer je bil na orožnih vajah. Od tam se je vrnil v Ljubečno pri Celju k svojima sestrama Mileni in Zori Žagar, ki sta vzdrževali njegovo družino po odpustitvi iz državne službe. Zaposlil se je na občini v Škoflji vasi, obenem pa je skupno z vso družino politično deloval. Povezan je bil s Slavkom Šlandrom, Vrunčem, Tonctom Drčarjem, Leonom Novakom, Petrom Stanetom in drugimi. Marca 1941 je odšel v jugoslovansko vojsko v Knin. Po razpadu jugoslovanske vojske se je vrnil v Ljubečno, od koder je odšel čez nekaj dni po nalogu CK KPS s sinom Stanetom v Ljubljano, kjer je prevzel odgovorne dolžnosti v narodnoosvobodilnem gibanju. 29. julija 1941 je postal član glavnega poveljstva partizanskih čet Slovenije in odšel kot poverjenik CK KPS za Gorenjsko julija 1941 v partizane, kjer je vodil skupno z narodnimi heroji Gregorčičem in Kebetom ter Tomom Brejcem vstajo na Gorenjskem. Mladina, ki jo je vzgajal, mu je sledila. Tretjina teh mladincev je padla že v letih 1941 - 1942. Vasi okrog Dobrave in Kroke so se odlikovale po borbenosti, saj je bilo v teh vaseh močno jedro komunistov, ki so se skupno s tovarišem Žagarjem vzgajali v predvojnih partijskih organizacijah. V partizanih je skupaj s tovarišem Gregorčičem in Kebetom vodil prve večje borbe slovenskih partizanov. To so bile borbe na Partizanskem vrhu na Jelovici, v Rovtah, Selški in Poljanski dolini ter huda bitka v Dražgošah leta 1941. S svojimi govori je stalno vplival ljudstvu in borcem vero v zmago, vero v človeka. Zaradi neizmerne vere v človeka je tudi sam padel 27. marca 1942 na Rovtu pri Planici nad Žabnico pri Škofji Loki, ko se je s svojimi borci prebijal skozi sovražne fašistične obroče. Nemci so zelo bučno objavili njegovo smrt s trditvijo, da so z njim uničili partizansko gibanje na Gorenjskem.

Prezidij Ljudske skupščine FLRJ ga je z ukazom dne 5/7-1951 proglasil za narodnega heroja.

Ivan BERTONCELJ

OB DESETLETNICI SMRTI NARODNEGA HEROJA
S T A N E T A Ž A G A R J A

Objavljeno v 3. številki "Borca" 1952

V zimi 1941 - 1942 so se gorenjski partizani, med katerimi je bil tudi Stanko ŽAGAR, član Glavnega štaba, uspešno zoper stavljali zagrizenim poizkusom nemških fašistov, da bi jih uničili. Navzlic velikemu snegu, mrazu in neprestanim nemškim hajkam so partizani s spretnim manevriranjem premagali tudi to zimo in izšli sicer s precejšnjimi izgubami, vendar še bolj prekaljeni v pomlad z novimi izkušnjami. Narodnoosvobodilno gibanje na Gorenjskem ni upadlo, čeprav so si okupatorji na vse načine prizadevali. Za rast in krepitev narodnoosvobodilnega gibanja na Gorenjskem ima nedvomno največ zaslug preizkušeni partijski voditelj Stanko ŽAGAR, ki je že pred vojno deloval pri utrjevanju partijske organizacije in preko nje pri političnem dviganju množic. Zato se je gorenjsko ljudstvo tudi kasneje kljub silnemu okupatorjevemu terorju oklenilo svoje Partije ter materialno in moralno podpiralo osvobodilno gibanje.

Marca 1942, ko so borci Cankarjevega bataljona že skoraj prestali hudo zimo in se pripravljali na nove akcije, je sovražniku uspelo zadati bataljonu in osvobodilnemu gibanju Gorenjske hud udarec. Enota, ki je bila del tega bataljona in je štele 32 mož, je bila na pohodu iz Selške doline na Jelovico. V nej je bil tudi štab Cankarjevega bataljona ter Stanko ŽAGAR. Na Rovtu pri Planici nad Crngrobom se je enota zadržala en dan. 27. marca 1942 dopoldne pa so jo Nemci obkolili, ker je bila izdana. Partizani so speljali borbo z več kot 1.000 fašisti in se borili nad dve uri. Vendar pa so Nemci kasneje obkolili partizane na zelo ozkem prostoru vrhu hriba. Borba se je tako vodila že iz neposredne bližine. Partizanom je

primanjkovalo streliva. Nemci so imeli že precej mrtvih, padli pa so tudi 4 partizani. Ko so Nemci samo za hip prenehali streljati, sta ŽAGAR in GREGORČIČ izkoristila nemške priprave za juriš in predlagala kot zadnjo rešitev - preboj iz obroča. Res preboj se je posrečil in več kot polovica enote se je rešila. Pri tem jurišu pa je junaško padlo 15 najboljših tovarišev, med njimi tudi Stanko ŽAGAR.

Ker je ime narodnega heroja Stanka ŽAGARJA tesno povezano z zgodovino naše Partije, razrednega, a tudi narodnoosvobodilnega boja na Gorenjskem, je prav, da ob 10-letnici njegove junaške smrti spoznamo v glavnem delo v njegovih zadnjih 20 letih.

Njegovo politično delovanje je bilo predvsem plodno na Gorenjskem kjer je učiteljeval, najprej v Gorjah pri Bledu, nato pa 18 let na Dobravi pri Kropi. Bil je med najsposobnejšimi pedagogi, drugače pa lahko rečem, živ leksikon, kar so mu učitelji tudi priznavali in ga izvolili za predsednika učiteljskega društva. Zaradi njegove revolucionarnosti so kmalu spoznali, da je komunist. O tem je bila obveščena tudi oblast in ga zasledovala. Nacionalno je bil zelo zaveden in vsepovsod se je boril proti izkoriščanju. Uvedel je sodni postopek proti občinskemu veljaku Pogačniku iz Podnarta, ki je bil znan špekulant iz prve svetovne vojne, in ga je pred ljudmi razkrinkal. Ljudem je znal preprosto dokazati proti ljudsko politiko takratnih režimov. Po letu 1930 je vse bolj aktivno deloval med množicami in to celo izven Dobrave. Povezal se je s komunisti z Jesenic, Kranj in Tržiča ter okolice, jih idejno vodil in vzgajal. Šola na Dobravi je kmalu postala zbirališče najnaprednejših delavcev iz omenjenih industrijskih središč. Hkrati je delal tudi s kmečkim prebivalstvom na Dobravi in okolici in zbiral okrog sebe številne prijatelje in simpatizerje. V letu 1928 je organiziral, da bi dvignil kulturni nivo vaščanov, kmetijsko nadaljevalno šolo. Ta je bila organizi-

rana v skladu z njegovim prizadevanjem za ustanovitev kmetijske nabavno prodajne zadruge, ki jo je pomladi 1931 organiziral na Dobravi. Leta 1933 je ustanovil društvo kmečkih fantov in deklet, v katerem se je zbralo skoraj vse kmečko prebivalstvo ne glede na politično pripadnost. V okviru tega društva je imel politična in gospodarska predavanja. Pogosto je govoril o nujni povezanosti delavca in kmeta in o njunem sodelovanju. Njegova predavanja, ki so imela značaj ljudske univerze, je obiskovalo večkrat tudi nad 100 ljudi, med njimi več žena iz okoliških vasi. Govoril jim je o njihovi enakopravnosti v privatnem in družbenem življenju. 40 žena je obiskovalo gospodinjski tečaj, prirejen na njegovo pobudo.

Leta 1935 je organiziral partijsko organizacijo v Kropi, nato v Ljubnem, Črnicu, Otočah, Lescah. Partijska organizacija na Dobravi je bila zelo močna in komunisti iz te organizacije so bili na vodilnih mestih v društvih in v zadruzi, kjer so se borili za izvajanje politične linije naše Partije. Meseca maja 1936 je pripravil skupaj s komunisti z Jesenic prvo partijsko konferenco na Jelovici. Tej konferenci so prisostvovali delegati vseh partijskih organizacij iz jeseniškega okraja. Na konferenci so ocenili politične razmere, nakazali naloge za bodoče delo Partije in govorili tudi o ilegalnem delu med množicami, konspiraciji, zadržanju pred razrednim sovražnikom itd. Konference so se udeležili tudi napredni kmetje - komunisti. Podobno partijsko konferenco je pripravil tudi za kranjski okraj prav tedaj, ko je bil kranjski proletariat pred tekstilno stavko, katero so podpirali tudi kmetje in v katere vodstvu je sodeloval tudi sam.

Na Dobravi je tako navezal ljudi nase, da so ga brez ozira na svoje politično prepričanje vsestransko zagovarjali ter ga ščitili pred napadi in premestitvami. To veliko zaupa-

nje pa si je pridobil prav zato, ker se je aktivno udeleževal tudi v gospodarstvu in kulturi. Bil je ustanovitelj takratne Kmetijske zadruge na Dobravi, sadjarskega društva, sušilnice, tujsko-pronetnega društva, pobudnik za graditev postaje v Otočah, prizadeval si je, da se spelje vodovod ter zgradi cesta z Otoč preko Dobrave v Kropo. Predvsem pa je tudi njegova zasluga, da so ustanovili v Otočah tekstilno produktivno zadruzo, v kateri so se združili delavci, odpuščeni po kranjski stavki. Na njegovo pobudo so za pridobitev potrebnega obratnega kapitala podprli to zadruzo njegovi najožji tovariši, kakor tudi okoliški kmetje.

V času španske državljanske vojne je organiziral pomoč španskim borcem. To priložnost je uporabil, da je razkrinkaval fašizem in pojasnjeval ljudem pomen borbe španskega ljudstva. Ustanovil je tudi Zvezo delovnega ljudstva in kasneje Društvo prijateljev SZ, za katerega je zbral nad 80 podpisov. Ob občinskih volitvah leta 1936 - 37 je bila na njegovo pobudo sestavljena lista delovnega ljudstva, v občinski odbor sta bila izvoljena dva komunista.

Ob državno zborskih volitvah v letu 1938 je po njegovi in zaslugi partijske organizacije na Dobravi uspešno delovala ciklostilna tehnika. Pred volitvami so tiskali letake, katere je izdajala Partija v okviru združene opozicije. Izdelali so okoli 15.000 letakov za področje kranjskega in jeseniškega okrožja. Tudi izid volitev na Dobravi je bil po zaslugi partijske organizacije dokaj uspešen za združeno opozicijo.

Zaradi njegovega aktivnega udeleževanja in političnih ukrepov, ki jih je imela Partija, so ga njegovi sovražniki preganjali. Zlasti so ga zasledovali po državno zborskih volitvah, pri katerih je kot državni uslužbenec volil za listo združene opozicije. Leta 1940 so ga odpustili iz učiteljske službe. S sedemčlansko družino se je zatekel k sorod-

nikom v Celje, kjer je ostal do okupacije.

Stanko ŽAGAR je bil lik pravega komunista: skromen, pošten in preprost, pri izvrševanju partijskih nalog pa odločen in strog do sebe ter do članov Partije. Te lepe lastnosti je uspešno prenašal tudi na svoje najožje sodelavce in tovariše, okrog sebe pa zbiral širok krog ljudi, zlasti mladino, katero je kot učitelj vzgajal že v šoli. Njegova družina, vzgojena v revolucionarnem duhu, mu je bila v težkem poslanstvu v veliko oporo, tako da ni klonil niti pri političnem preganjanju. V razgovorih z ljudmi je često predsedel ure in ure, v njihovi družbi pa ni bil samo učitelj otrok, pač pa nosilec političnega in kulturnega življenja v vasi. Človeka je spoznaval, ga razumel in dvigal v njem zaupanje v samega sebe, njegovo zavest in ponov. Pri delu z množicami se je prilagodil njihovi stopnji izobrazbe in ni nikdar dajal čutiti, da več ve. Tako je sistematično vzgajal komuniste, da so nastopali med množicami in razlagali partijsko linijo.

Kot učitelj je imel velike uspehe tudi pri vzgoji otrok. Že v osnovni šoli je uvajal napredne načine pri pouku in pri splošni vzgoji, ki so bili takrat edinstveni v Sloveniji. Otroci so zelo radi obiskovali šolo. Že takrat je skušal sklicevati roditeljske svete, vendar ga razen ožjega kroga naprednih ljudi starši niso razumeli. Pripovedoval je, da skuša učence v višjih razredih zainteresirati tudi za socialne in politične probleme. Zato je vepljal pri pouku vsak dan kratek razgovor o novicah na vasi in o življenju otrok doma. V šoli je uvedel preproste demokratične oblike dela in vzgoje. Značilno je bilo zlasti, da so učenci tajno izvolili iz svoje srede vsak mesec poseben šolski odbor z nalogo, da skrbi za red in disciplino v šoli, za obnašanje otrok izven šole, za spoštovanje starejših ljudi in tako dalje.

Šolski odbor je nadalje predlagal učitelju tiste učence, ki so kaj zagrešili, za kazen, o kateri je razpravljal ves razred, učitelj pa je nato sporazumno z njimi določil kaznen. Člani šolskega odbora so redno pregledovali domače naloge, tako da je imel učitelj preko tega odbora nadzorstvo nad delom učencev in je zaradi kontrole sam pregledovalle nekaj nalog. Njegovo delo pri politični vzgoji otrok, kakor tudi pravilna razlaga prirodnih pojavov, o čemer so govorili otroci tudi doma s starši, je bilo njegovim sovražnikom trn v peti. Zgodilo se je celo to, da so žandarji izpraševali otroke, kaj jih poučuje učitelj v šoli. Prav zato so ŽAGARJA postavili pred sodišče, kamor so z njim kot priče prišli tudi učenci višjih razredov.

Taka vzgoja se je seveda pozitivno odražala na mladi generaciji in v njenih pogledih na življenje. Mladina, katero je vzgajal ŽAGAR, je bila v zadnjih letih pred vojno zelo aktivna. Partijski organizaciji je uspelo mladino še bolj pritegniti k aktivnemu delu, ko so leta 1938 ustanovili na Dobravi organizacijo SKOJ. Ob kapitulaciji je ta štela 12 članov, okrog sebe pa je imela v glavnem vso mladino vasi. Vsa mladina se je na čelu z organizacijo SKOJ takoj vključila v osvobodilno gibanje. Večina članov SKOJ je odšla k partizanom. V letu 1941 in v prvih mesecih 1942 jih je padlo že 15, nekateri kot partizani, drugi pa so bili zaprti in postreljeni kot talci. Nemci so na vse načine skušali v tej vasi preprečiti aktivnost ljudi, toda zaman. Zato so decembra 1941 izselili skoraj vse prebivalce.

Stanko ŽAGAR se je vrnil na Gorenjsko kot član Glavnega štaba že kmalu po okupaciji. Vrnil se je, da nadaljuje delo, kateremu je postavil temelje že v stari Jugoslaviji in katerega sadove so občutili zdaj lahko tudi nemški okupatorji. Povsod, kjer so bile partijske organizacije, so nastale prve partizanske skupine. Vpliv prvih partizanov in partij-

skih organizacij pa je dajal ljudem novih moči v borbi proti Nemcem, kar se je zlasti izkazalo ob množičnih vstajah v Poljanski dolini, Bohinju in v okolici Jesenic. Stanko ŽAGAR je sklical po prihodu na Gorenjsko že meseca julija partijsko konferenco na Jelovici, kjer so sprejeli sklepe za začetek oborožene vstaje. Partizane, ki so bili organizirani dotlej v manjših skupinah, je povezal v čete, v prave vojaške formacije. Po njegovem prihodu je zelo zaživelo politično delo na terenu. Okupator je zato uganjal silovit teror. Begunje so postale mučilnica zavednih Slovencev, Draga pa morišče ljudi, predvsem komunistov. Partizani pa so se ob pomoči prebivalstva zmagovito borili s sovražnikom na Partizanskem vrhu, Mohorju, Bovtah, v Poljanski dolini, v Dražgošah itd. Povsod je sodeloval tudi ŽAGAR, pomagal vodstvom čet in kasneje štabu Cankarjevega bataljona. Vedno je poudarjal nujnost ofenzive, borbe proti okupatorju, zlasti zato, ker je vedel, da bo odločna partizanska borba lahko preprečila nemške načrte o izselitvi prebivalcev Gorenjske. V najhujši zimi 1941-1942 je bodril borce ter odločno pobijal mišljenje nekaterih, da zadrževanje na Gorenjskem v takšni zimi ni mogoče. Zavedal se je, da morajo partizani ostati med ljudstvom tudi v najtežjih dneh, čeprav za ceno največjih žrtev.

S Stanetom ŽAGARJEM smo mnogo izgubili: zglednega tovariša, starega in preizkušenega borca, predvsem pa enega najboljših komunistov, revolucionarjev, kar jih je vzgojila naša Partija.

Ivan BERTONCELJ

OB 12. OBLETNICI HUDE PARTIZANSKE BORBE
NA ROVTU PRI PLANICI NAD ŽABNICO

Po ogorčenih borbah januarja 1942 v Dražgošah je štab Cankarjevega bataljona 13/1-1942 reorganiziral svoje borbene enote. Iz prejšnjih dveh čet so bile organizirane tri. Ena od teh je bila poslana na področje Jesenic z namenom, da se združi s tamkajšnjimi borci. Drugi je bilo odrejeno maneversko področje Selške doline. Tretja je bila poslana v Poljansko dolino, da tam razvija svojo borbena dejavnost. Ta reorganizacija je bila izvršena zaradi tega, ker je zapadel zelo debel sneg in je bilo večjim enotam, kot je bil Cankarjev bataljon, težko gibati se in izmikati okupatorju. Štab bataljona pa se je stalno nahajal na maneverskem področju Selške čete, ki je dobila to ime zaradi tega, ker se je nahajala v glavnem v Selški dolini.

Borba 27. marca 1942 je bila najhujša, kar jih je doživela četa od svojega obstoja. Čez zimo se je dosti uspešno prebijala skozi težave in ostala vse do tega spopada z Nemci krepko organizirana. Nemcem je prizadejala precejšnje udarce, čeprav je bila huda zima. Borci te čete so tudi igrali važno politično vlogo, ker so pojasnjevali delavnim ljudem tega kraja cilje naše borbe. Zaradi tega so ljudje četo vsestransko podpirali. Skozi vso zimo je dobivala stalno nove borce. Kljub temu pa jo je neugodna zima zreducirala za več kot na polovico od tistih 56 borcev, kot jih je štela, ko je bila formirana.

Sredi meseca februarja je četa zaradi velikega nemškega pritiska na desni strani Selške doline morala zapustiti teren in se preseliti v močno zasnežen Hrastnik, kjer se je zadrževala skoro mesec dni v neki lovski koči nedaleč od Škofje Loke. V drugi polovici marca istega leta pa je začela iskati bolj sončne strani, ker so se iz debelega snega že začele kazati kopne lise, ki so onemogočale okupatorju, da bi po snež-

nih sledovih zasledil partizane. Poveljstvo čete je napravilo načrt, da se umakne zaradi tega proti Mohorju. 26. marca zgodaj zjutraj so krenili borci te čete skupno s štabom bataljona in tovarišem Žagarjem po robovih Hrastnika čez Lantarski vrh proti planici in se ustavili na Rovtu pri Planici, ki je bil na vzhodni strani skoraj že popolnoma kopen. Za silo smo si uredili taborišče, saj smo se nameravali tu zadržati samo en dan. Prepričani smo bili, da nas ne more nič iznenaditi.

Popoldne okoli 15. ure ta dan zaustavi straža nekega možkega v železničarski uniformi in ga pripelje naravnost v partizansko taborišče. Na vprašanje po kakšnih opravkih prihaja v ta kraj, se izgovarja, da nabira suhljad za butare. Že smo se odločili, da ga do naslednjega dne zadržimo v taborišču, kot smo običajno napravili, če nismo dobro poznali človeka in njegove zanesljivosti. V tem trenutku pa je ravno prispel iz patrole naš partizan Jaruc, študent iz Žabnice, ki je pravil, da ga sicer pozna, da o njem ne more reči nič slabega, ne ve pa kakšen je sedaj po okupaciji Gorenjske. Pridržani človek nam je vsestransko dokazoval, kako tudi on dela v organizaciji OF in da mu z našim nezaupanjem delamo krivico. Predvsem se je skliceval na partizana Jeruca, da ga vendar pozna in s svojim dokazovanjem končno uspel, da smo ga izpustili. Ta pa, kot so nam kasneje ljudje povedali, je na povratku v dolino povedal mežnarju iz Crngroba kaj je videl, mežnar pa je takoj javil nemški žendarmeriji in tako so se Nemci za napad za naslednji dan lahko temeljito pripravili.

Četa je takrat štela 32 mož. Od tistih 56, kolikor je štele ob formiranju, se je zreducirala več kot na polovico, če odštejemo tiste tovariše, ki so za tem stopili v partizane. Mnogi so v borbah z Nemci padli. Bilo je nekaj primerov, da so si vzeli življenje sami, ker bi drugače v debelem snegu morali pasti sovražniku v roke. Mrtve so Nemci običajno vrgli v zažgano hišo, kjer so jih našli. Neka-

teri od tovarišev pa so tako ozebli, da so jim prsti odpadali na nogi in niso mogli dalje ter so se zadrževali po raznih bunkerjih pri zavednih ljudeh, ki so podpirali NOB.

Švabi so temeljito pripravili napad na našo četo. Do 9. ure 27. marca nismo opazili nič sumljivega. Jutranje patrole so se vrnile kot običajno vsak dan in niso vedele povedati nič novega. Prepričani smo bili, da bomo srečno preživeli ta dan, zvečer se pa itak umaknemo v določeni smeri. Toda ob tej uri nas je iznenadil strel iz smeri Žabnice. Nato drugi strel iz smeri Jošta in Čepul, za tem od Križne gore in nato še strel iz Bukovščice in Knapov. Takoj smo vedeli, da so to znaki, ki jih dajejo Nemci v svojem načrtnem obkoljevanju naše čete. Prvotno smo mislili na premik in istočasno poslali tri patrole v smeri, od koder so padli streli. Toda patrole so se vrnile že po 10 minutah in sporočile, da prihajajo proti našemu taborišču Nemci po vseh robovih in jarkih v manjših kolonah. Bili smo obkoljeni že v širokem loku in nam ni preostalo nič drugega, kot da sprejmemo borbo in se nanjo krepko pripravimo.

V taborišču je bilo takoj vse pripravljeno in vsak izmed nas, predvsem pa mitraljezci, so pregledovali orožje, da bo brezhibno delovalo, ko se približajo Nemci našemu položaju. Tudi borbeno razporeditev je bilo dobro kot vedno v naši četi in tudi prej v Cankarjevem bataljonu, ko smo bili še vsi skupaj. Oboroženi smo bili dobro, saj je na vsakih 10 mož prišel 1 mitraljez. Poleg pušk smo imeli več brzostrelk, bomb itd. Komandir čete je bil španski borec Udvaro s partizanskim imenom "Vajz". V pripravi za obrambo sta ves čas pomagala poveljstvu čete tudi tovariš Žagar in Gregorčič.

Švabi so se približali že kakih 400 do 500 metrov našim položajem, ko so z vseh strani začeli obsipavati naš položaj z belimi raketami in s tem kazali smer za lažje obkoljevanje. Sistematično so stiskali obroč, mi pa smo pripravljeni čakali na položaju. Okupatorja smo vsi sovražili in bili prepri-

čani, da nam ostane samo dvoje: odločna borba in zmaga nad okupatorjevo premočjo ali smrt. Do 10. ure so se Nemci že močno približali našim položajem, tako da je ravno okoli te ure padel naš prvi strel. Ustrelil je Ravnikov Janko, partizan s Križne gore in zadel v trebuh nekega Nemca, ki je začel močno tuliti. Njegov komandir je takoj zavpil: " S a n i t e t a ! ". Ob tem strelu so zaregljale nemške strojnice in brzostrelke od vseh strani. Bilo jih je več kot deset. Takoj smo videli, da se nahajamo v zelo resnem položaju. Poveljstvo čete je z ozirom na to opozarjalo borce, da ne bi po nepotrebnem trošili municije, predvsem naj na to pazijo mitraljezci. Nato se je vnela silna borba. Švaabi so začenjali usipati dolge rafale tudi iz težkih mitraljezov, ki so jih postavili pod Planico in na grebenu proti Čepulam. Ti izstrelki so lomili veje s smrek in nas obsipali s smrečjem. Nemci so skušali ta trenutek izkoristiti za zoževanje obroča okoli nas. Od vseh strani z njihovih položajev padajo ročne bombe "štilarce", kot smo jih takrat imenovali. Borba je bila že v neposredni bližini. Rakete še vedno padajo na nas. Okrog pol 12. ure imamo na bojišču že 4 mrtve in 5 ranjenih. Ranjeni so še vedno na položaju in še zmerom, kolikor je mogoče, pomagajo odbijati nemški pritisk. Tudi Nemci imajo že precej mrtvih in ranjenih. Da bi nas lažje prisilili k predaji, kar je bil njihov glavni namen, ali pa nas dobiti žive, k čemer so nas že tudi pozivali, so zažgali del gozda. Ogenj se je vedno bolj približeval našim položajem. Na ostalih delih bojišča se je borba odvijala celo na tri do štiri metre blizu in je bilo tudi več takih primerov, da so naši borci nemške bombe, s katerimi so nas zasipali, vračali na njihove položaje. Gregorčič in Žagar, kakor tudi četno poveljstvo, so stalno hrabрили borce, da je za vsako ceno treba zdržati do kraja. Vsi borci so ostali disciplinirani in vztrajali do konca borbe.

Nemci so pripravljali juriš. Od nemške strani se sliši komanda, naj njihovi vojaki policisti za trenutek prenehajo streljati. Nemški poveljniki se glasno sporazumevajo, kako

bodo izvedli juriš. Dogodki se razvijajo tako hitro, da bi človek rekel, da je še sekunda dolga in da igrata odločilno vlogo hitrost in spretnost. Gregorčič poveljuje: "Prebiti je treba obroč v smeri Žabnica in v to smer vreči vse še razpoložljive bombe". Komaj so njegove besede izgovorjene, je njegovo povelje izvršeno. Ob grozovitem pokanju bomb tudi mi vsi močno zakričimo juriš in v nekaj sekundah je bil prebit nemški obroč. Med jurišem smo se spopadli z Nemci iz neposredne bližine in celo z rokami. Ob prebijanju obroča je padlo morda vsega 20 do 30 strellov tako z naše kakor tudi z nemške strani in bili smo izven obkoljenega območja.

Ogenj, ki so ga Nemci zanetili, se je vedno bolj približeval vrhu griča, dim pa je do malega že preplavljal cel hrib. Nemci so zavzeli naše položaje, vendar živega partizana na njem niso našli. V tej hudi borbi so ostali na položaju le 4 tovariši, 11 pa jih je padlo v jurišu pri prebijanju nemškega obroča. Med padlimi je bil tudi narodni heroj Stanko Žagar in komandir čete Udvarc Matija - Vajz. Ta borba kakor tudi njen končni izid dokazuje, da so bili to junaški borci, ki so se držali načela "zmaga ali smrt". Niso poznali kolebanja in tudi ne predaje Švabom - osnovni cilje je bil: s v o b o d a .

Od 32 tovarišev jih je torej padlo 15 in prav gotovo tudi toliko Nemcev. Ljudje so sicer takrat govorili, da so Nemci imeli 19 mrtvih. Partizanov pa, ki so se prebili iz nemškega obroča, je bilo 17 in še od teh je bilo 10 več ali manj ranjenih, le 7 tovarišev se je prebilo iz obroča brez večjih prask, čeprav so tudi ti imeli po večini okrvavljen obraz in roke od manjših drobcev nemških bomb, s katerimi bi lahko rekli, da so nas kar obsipali.

Tako se je končala ena od zelo hudih borb v mesecu marcu 1942 na Gorenjskem. Po junaštvu in hrabrosti, kakor tudi po doslednosti in žrtvah je bilo gotovo le malo takih. Mrtvi so nam ostali v spominu kot primer hrabrosti, vztrajnosti in junašt-

va, kako se je treba boritiza svobodo. Ranjeni so spet ozdraveli in so nadaljevali borbo, toda le malo jih je dočakalo svobodo. Od 56, kolikor nas je bilo pri formiranju naše čete, ki je bila v sestavu Cankarjevega bataljona, so ostali živi, če se prav spominjam: Kersnik Stane - Jelovčan z Blejske Dobrave, Drobič Franc z Javornika in jaz.

Posebno živ mi je ostal spomin na partizane, s katerimi smo v juliju 1941 začeli NOB na Gorenjskem, skupaj prebija-li prvo zimo in tudi vodili opisano borbo, med njimi še posebno na Kovačiča in Ručigaja iz Kranja, Tomazina Ivana iz Bukovščice, Jeruca iz Žabnice, Golobovega Lojzeta in Joža iz Praprotnega ter na Vidic Antona in Benedičič Antona z Dobrave pri Kropi, predvsem pa še na današnje narodne hero-je Staneta Žagarja in Jožeta Gregorčiča. Njihovim primerom smo sledili vsi ostali borci in jih posnemali.

ZAČETEK LJUDSKE VSTAJE NA GORENJSKEM

PRVE PARTIZANSKE ENOTE

1941 - 1942

V prvih dneh okupacije, ko je Partija začela s pripravami za NOB, je na Gorenjskem odigral zelo pomembno vlogo Vojno revolucionarni komite, ki ga je organiziral CK KPS v mesecu juniju 1941 in ki so ga predstavljali;

STANE ŽAGAR, LOJZE KEBE in TOMO BREJC

Vojno revolucionarni komite za Gorenjsko je povezoval Okrožne vojno revolucionarne komiteje, koordiniral njihovo delo in jim pomagal izvajati direktive CK KPS za organizacijo Ljudske vstaje.

Okrožne vojno revolucionarne komiteje so sestavljali:

OKROŽJE JESENICE

JOŽE GREGORČIČ, delavec iz Jesenic
POLDE STRAŽIŠAR, delavec iz Jesenic
IVAN BERTONCELJ, delavec iz Dobrave pri Kropi
ALOJZ HROVAT, delavec iz Begunj
JOŽE AŽMAN, mali kmet iz Bohinja

OKROŽJE KRANJ

FRANC VODOPIVEC, delavec iz Kranja
FRANC MRAK, delavec iz Kranja
FRANC NARTNIK, delavec iz Kranja
RUDI PAPEŽ, delavec iz Kranja
JOŽE JANEŽIČ, delavec iz Tržiča

OKROŽJE KAMNIK

MARIJAN DERMATJA,
ANTON ŠTURM, delavec iz Kamnika

Vojno revolucionarni komite za Gorenjsko je s pomočjo Okrožnih revolucionarnih komitejev organiziral sestanke po

terenu in pripravljajal politično in organizacijsko ljudsko vstajo. Zbirali so orožje, municijo in ves ostali material, ki je bil potreben partizanom za oboroženo vstajo.

Povezoval je delavce in kmete ter ostale sloje v OF na terenu, kakor tudi tiste, ki so vstopali v ilegalno, bodisi, da so ^{umikali} se/okupatorju pred selitvijo, zapiranjem, terorjem, ali, da so prostovoljno vstopali v partizane. Organiziral je čete in vode, ki so prerasli v batalijone in odrede, kot so pač zahtevale takratne prilike.

Okoli 20. decembra 1941 je bil organiziran Pokrajinski komite KPS za Gorenjsko, ki so ga sestavljali:

ANTON DOLINŠEK, sekretar komiteja

LOJZE KEBE, MIRA SVETINA in TOMO BREJC, člani komiteja.

Pokrajinski komite je prevzel politično vodstvo na Gorenjskem.

Podatki: Tomo Brejc, član Vojno revolucionarnega komiteja v letu 1941 na Gorenjskem.

TRŽIŠKA ČETA V LETU 1941

Koncem junija 1941 se je zbrala pod Kriško goro pri Tržiču prva skupina delavcev - ilegalcev iz Tržiča. Tej skupini so se v mesecu juliju priključevali novi ilegalci. 26. julija 1941 je bila od teh delavcev - ilegalcev ustanovljena Tržiška četa nad Veternem pri Tržiču.

Četa je štela okoli 30 mož.

Komandir čete je bil Stanoje RADENKOVIČ, graničar iz Tržiča.

Komisar čete je bil Jože JANEŽIČ, delavec iz tovarne "Trio" v Tržiču. Po formiranju bataljona je postal komisar čete Anton ŠTEFE.

Prvega avgusta 1941 leta se je četa pomaknila pod Storžič na Veliko poljano. Od tu je 3. avgusta skupaj s Kranjsko četo krenila na Storžič in se ustavila pri tamkajšnji lovski koči. 4. avgusta 1941 je bila četa vključena v Storžiški bataljon.

Takoj po formiranju je bataljon s samimi izbranimi borci (po številu 42 dobro oboroženih mož) krenil preko Dobrče proti Begunjam, da skupno s Cankarjevim bataljonom sodeluje pri osvobajanju Begunj. Nemci so ga zasledovali in ga 6. avgusta 1941 na Dobrči obkolili in razbili. Dne 5. avgusta so nepričakovano napadli v zgodnjih jutranjih urah tudi skupino 21 partizanov, ki je ostala v lovski koči pod Storžičem zelo slabo oborožena. Pri tem napadu je padlo osem borcev, med temi tudi 3 tovarišice. Ostalih 13 tovarišev se je prebilo iz nemškega obročja. Nekateri od teh so se pridružili skupini, ki jo je tovariš Vodopivec zbral v Okrogelskem gozdu, nekaj pa je bilo ujetih. Ostali so se pomaknili v ljubljansko pokrajino.

Podatki: Peter Uzar, Karel Kraucar in Vlado Peraič.

JESENIŠKA ALI "CANKARJEVA" ČETA V LETU 1941

Cankarjeva četa je bila ustanovljena 28. julija 1941 na Obranci - Mežaklja. Sestavljena je bila iz prvih ilegalcev, ki so bili zbrani v naslednjih skupinah:

Skupina na Njivicah na Hrastniku nad Koroško Belo. To skupino je vodil Polde STRAŽIŠAR iz Jesenic, predvojni komunist, padel julija 1942 na Lipanski planini pod Triglavom.

Skupina na Mirci nad Jesenicami. Vodil jo je Stane BOKAL z Jesenic, ki je padel v zimi 1941/42 na Lipanskem vrhu na Pokljuki.

Skupina na Obranci - Mežaklji. Vodil jo je Jože FINŽGAR, član Komunistične Partije iz leta 1936, padel 19. novembra 1941 na Pokljuki.

Na Pokljuki so se v tem času zbirali ilegalci iz Gorij. V času formiranja čete, te skupine še ni, čeprav so posamezni ilegalci že obstajali. Četo je formiral Jože GREGORČIČ, ki je načeloval Vojnemu komiteju za jeseniško okrožje. Komandir čete je bil Polde STRAŽIŠAR. Politkomisar čete je bil POTOČNIK Franc, španski borec, ki je bil jeseni leta 1942 na Pokljuki težko ranjen in ujet. Umrli je v Mathausnu.

Četo je v začetku avgusta pozval Vojni komite na Jelovico. Na poti čez Pokljuko se je četi priključila tudi skupina iz Gorij. 4. avgusta 1941 se je na planini Vodice sestala z Jelovsko četo, kjer je bil 5. avgusta 1941 ustanovljen Cankarjev bataljon.

Po borbi na Partizanskem vrhu, ki jo je vodil bataljon 8. avgusta 1941, se je četa vrnila nazaj v okolico Jesenic. Zaradi posebnih geografskih prilik na tem sektorju, je vodstvo četo razdelilo na tako imenovane četvorke. Te so se zadrževale na Homu nad Vintgarjem, na Pokljuki, na Hrastniku, na Mežaklji in Mirci nad Jesenicami. Po kratkem času so se tem skupinam pridružili borci, ki so na novo vstopili v partizane. Tako so neka-

tere od teh skupin prerasle v vode, ki so se za določene akcije združevali in nato zopet razhajali.

V oktobru 1941 so bile te skupine združene v vse tri vode, ki tvorijo četo. Ta se je na poziv štaba bataljona premaknila preko Jelovice na Mohor. Na Mohorju se je bataljon v prvi polovici oktobra ponovno skupno utaboril z obema četama.

Koncem novembra je bila skupina 12 borcev po sklepu štaba bataljona poslana nazaj na sektor Jesenice in Pokljuko z nalogom, da izvrši nekaj vojaških akcij in pripravi množično vstajo v teh krajih kakor tudi v Gornji Savski in Bohinjski dolini. Akcije, kakor tudi vstaja so uspele. Četa je ostala v sestavu bataljona vse do borbe v Dražgošah.

Po Dražgoški borbi so bili vsi borci Cankarjeve čete poslani nazaj na sektor Jesenice. Ena skupina teh borcev se je utaborila pod Stolom in manevrirala na tem področju, ter se pomlad 1942 razvila v Cankarjevo četo pod Stolom in nato tudi v bataljon. Druga skupina pa, ki je prezimovala na Pokljuki, se je vključila v Prešernovo četo in nato v bataljon. Oba sta bila vključena v Gorenjski odred.

Podatki: Ivan Vovk, Janez Žvan, Franc Konobelj in Stane Kersnik.

JELOVŠKA ČETA ALI ČETA "ILIJE GREGORIČA" V LETU 1941

Jelovška četa je zrasla iz skupin ilegalcev, ki so od začetka junija do konca julija 1941 stopile v ilegalo na področju Dobrave, Otoč, Krobe, Černivca, Begunj, Lesc in Bleda.

Prva skupina je nastala v začetku junija na Oblakovi planini. Vodil jo je tovariš Jaka BERNARD iz Koritnega pri Bledu - gradbeni tehnik.

Druga skupina ilegalcev se je začela zbirati sredi junija nad Brezovico pri Kropi. Vodil jo je Alojz PEČNIK, delavec iz Ljubnega, star komunist.

Tretja skupina je nastala po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo na planini Vodice. Vodil jo je Ivan BERTONCELJ - Johan, delavec iz Dobrave, ki je bil član Vojnega komiteja Jeseniškega okrožja - star komunist.

Četrta skupina ilegalcev je nastala v Grofiji pri Černivcu. Vodil jo je tovariš Anton DACAR iz Černivca, star komunist.

Peta skupina ilegalcev se je sestala nad Begunjami. Vodil jo je tovariš Lojze HROVAT, delavec iz Begunj, star komunist.

Po sklepu, ki je bil sprejet 17/7-1941 pod Malim Gregorjevcem na Jelovici, so bili ti partizani zbrani na Jelovici na planini Vodice. Tu je bila ustanovljena Jelovška četa 29. julija 1941 na Gradišču, kjer je isti dan tudi zapriseгла. Komandir čete je bil Jaka BERNARD iz Koritnega, komisar čete pa je bil Jože KRANJC - Žakelj, jeseniški železar. Sestavljali so jo trije vodi: prva dva sta manevrirala na področju Krobe, Dobrave, Lipnice in okolice ter sta jih vodila Alojz PEČNIK in Franc ŠTULAR, oba iz Ljubnega. Tretji je bil na področju Ribnega, Kupljenka, Bohinjske Bele in okolice. Vodil ga je Franc DACAR, delavec iz Lesc.

Četa je bila vključena na Pogrošarjevi plani pri planini Vo-

dice 5. avgusta 1941 v Cankarjev bataljon. Po formiranju bataljona je četa skupno z bataljonom krenila na Partizanski vrh, kjer se je z bataljonom utaborila. Čez nekaj dni, 8. avgusta 1941 je bil bataljon napaden in je vodil večjo borbo z Nemci. Nato je četa krenila v svoje prejšnje področje. Bataljonsko poveljstvo in tovariš ŽAGAR se je v tem času nahajal zdaj pri eni, zdaj pri drugi četi oziroma vođu. V mesecu oktobru sta četi na Mohorju prišli pod enotno poveljstvo bataljona in ostali v sestavu tega bataljona do reorganizacije, ki je bila izvršena 14. januarja 1942 v Dražgoški gori.

Podatki: Ivan Bertoncelj, Anton Dežman in Franc Biček.

BOHINJSKA PARTIZANSKA SKUPINA V LETU 1941

V drugi polovici meseca junija 1941 so v Bohinju vstopili v ilegalo trije komunisti. To so bili Jože AŽMAN, ki je bil član Vojnega komiteja za jeseniško okrožje in Ivan ZUPAN iz Nomenja ter Tomaž GODEC iz Bohinjske Bistrice. Utaborili so se nad vasjo Nomenj. Vzdrževali so zvezo s terenom ter organizirali terensko organizacijo. V prvi vrsti so si prizadevali da bi tam organizirali samostojno vojaško enoto (četo).

V drugi polovici meseca julija 1941 se je ta skupina pomnožila z novimi partizani. Začela se je že formirati četa, katere komandir naj bi bil Tomaž GODEC, komisar pa Jože AŽMAN. V tem času so dobili obvestilo, da so prišli v vas Nomenj Nemci, ki bodo zaradi odhoda nekaterih domačinov v ilegalo, izvršili določene represalije. Partizani so takoj odšli proti vasi. Ker pa so Nemci nad Nomenjem postavili zasede, so jih te nepričakovano napadle. Ob tej priliki je padel tovariš Jože AŽMAN, Ivan ZUPAN pa je bil ranjen in ujet ter odpeljan v Begunje in nato 28. avgusta 1941 ustreljen v Spodnjih Gorjah. S tem je bilo v Bohinju gibanje delno zavrto. Zaživel je spet v decembru 1941, ob priliki bohinjske vstaje.

Podatki: Ivan Bertoncelj in Klemen Rabič.

KRANJSKA ČETA V LETU 1941

Ob napadu Nemčije na SZ, je bil Kranj že precej razgiban. V tem času so imeli komunisti iz Kranja in okolice več sestankov z delavci, predvsem z delavci iz tovarne gume (Semperit). Dogovorili so se z njimi, da naj v drugi polovici julija 1941 zapustijo delo v tovarni in odidejo v partizane. Odhod teh tovarišev v partizane je omogočil, da je bila 1. avgusta 1941 nad vasjo Ceglunca pri Naklem, v gozdičku, kjer je bilo določeno zborna mesto, formirana Kranjska četa.

Komandir čete je bil tovariš Franc MRAK, delavec iz Kranja, komisar čete pa je bil tovariš Stane TOPLAK, prav tako delavec iz Kranja.

Takoj po ustanovitvi je četa krenila na Veliko poljano pod Storžič, kjer se je sešla s Tržiško četo. Tretjega avgusta 1941 sta obe četi krenili z Velike poljane pod severno steno Storžiča, kjer je bil 4. avgusta 1941 ustanovljen in zaprisežen "Storžiški bataljon" ali "Kranjski bataljon".

Po formiranju je bataljon krenil na pot preko Dobrče, da bi sodeloval pri osvobajanju talcev v Begunjah. Partizane, ki so ostali v lovski koči pod Storžičem, so naslednji dan napadli Nemci. Padlo je 8 tovarišev. Bataljon, ki je šel v smeri Begunj je bil prav tako na Dobrči 6. avgusta 1941 obkoljen, napaden in razbit. Deset dni po tem napadu in razbitju je sekretar Okrožnega komiteja Kranj tovariš VODOPIVEC s pomočjo terenske organizacije zbral 19 tovarišev iz prejšnjega Storžiškega bataljona v Okrogelskem gozdu in iz njih formiral Kranjsko - tržiško četo.

Za komandirja čete je bil določen Jože PESJAK, komandant Storžiškega bataljona, za komisarja čete pa je bil določen Anton ŠTEFE, delavec iz Tržiča.

Ta četa je še okoli mesec dni krožila po dolini okrog Kranja in Tržiča, nato pa spet prispela v Okrogelski gozd. Sre-

di oktobra 1941 se je v tem gozdu pridružila še Mengeško - moravška četa, ki jo je vodil Janko BIZJAK iz Črnuč. V Okrogelski gozd je v istem času prispela tudi Nartnikova ali Druga Kranjska četa in so skupaj krenile preko Save na Mohor.

Z Mohorja sta najprej krenili v Poljansko dolino le Kranjsko - Tržiška in Mengeško - moravška četa. Okoli 20. oktobra 1941 je na Valtarskem vrhu zapadel prvi sneg. Tu je prišlo do nesoglasja med Pesjakom na eni in Štefetom ter Bizjakom na drugi strani. Pesjak je zahteval, da četa krene preko meje v Ljubljansko pokrajino, Štefe in Bizjak pa sta vztrajala na tem, da četa mora ostati na Gorenjskem. Končno je v tem sporu Pesjak uspel. Četi sta krenili preko meje in se ustavili na Babni gori. Tu jih je obiskal tovariš Stane Žagar. Pesjak je odšel v Ljubljano in se ni več vrnil. Obe četi sta se združili pod enim poveljstvom. Komandir čete je postal tovariš Janko BIZJAK, komisar čete pa tovariš Anton ŠTEFE. Po smrti tovariša Bizjaka, ki je padel od italijanske zasede, je poveljstvo čete prevzel tovariš Matija BLEJC.

Podatki: Franc Šiška, Stane Toplak in Andrej Brovč.

DRUGA KRANJSKA ALI NARTNIKOVA ČETA V LETU 1941

Četa je bila formirana v juliju 1941 iz ilegalcev - delavcev, ki so se umaknili okupatorju, na desni strani Save v Kranju.

Komandir čete je bil Anton NARTNIK, delavec iz Kranja, komisar čete pa je bil Jože BITENC, delavec iz Stražišča.

Četa je v glavnem manevrirala v Selški dolini in na grebenih, ki ležijo proti Kranju. Na sestanku aktivistov, ki je bil septembra 1941 na Krivem brdu pri Krivarju, je dobila nalogo, da krene v Poljansko dolino. Po nekaj tedenskem kroženju po Poljanski dolini, se je vrnila nazaj na področje Mohorja.

Konec septembra 1941 je ta četa prekoračila Savo in se ustavila v Okrogelskem gozdu, kjer je našla Kranjsko - tržiško četo. Takoj naslednjo noč je krenila nazaj skupaj s kranjsko - tržiško četo in se spet ustavila na Mohorju. Kranjsko - tržiška četa je pa skupaj z delom Rašiške čete odšla naprej v Poljansko dolino.

V tem kraju četa ni izvršila nobenih pomembnih akcij. Mnogo pa je napravila s svojim političnim delom. Že samo njena prisotnost je pozitivno vplivala na politično razpoloženje ljudi.

V začetku meseca decembra se je četa združila s četo, ki se je pod vodstvom Matije BLEJCA vrnila čez mejo nazaj na Gorenjsko in se je skupaj z njo, sredi decembra 1941, vključila v Cankarjev bataljon.

Podatki: Jože Laharnar, Jože Bitenc, Franc Šiška in Maks Krmelj.

KRANJSKO - TRŽIŠKI ali STORŽIŠKI BATALJON
V LETU 1941

Storžiški bataljon je bil formiran 4. avgusta 1941 leta pri lovski koči pod severno steno Storžiča, iz Kranjske in Tržiške čete, in je bil tudi zaprisežen. Ob formiranju je štel skupaj 63 borcev, vsaka četa okoli 30 mož.

Komandant bataljona je bil Jože PESJAK, letalski oficir iz Kranja (pomladi leta 1942 so ga partizani likvidirali zaradi razdiralnega dela). Komisar bataljona je bil Jože JANEŽIČ, delavec tovarne "Peko" iz Tržiča, padel takoj naslednji dan pod Storžičem. Ob formiranju bataljona je komisarstvo čete prevzel tovariš Anton ŠTEFE.

Takoj po ustanovitvi je bataljon z 42 borci, ki so bili dobro oboroženi, krenil preko Dobrče v smeri Begunj, da bi tam sodeloval skupaj s Cankarjevim bataljonom pri osvobajanju talcev iz begunjske graščine, kamor so jih Nemci zaprli. Vодil ga je komandant bataljona Jože PESJAK.

Bataljon je moral priti na dogovorjeno mesto pri Begunjah skupaj s Cankarjevim bataljonom do 24. ure ponoči, med 5. in 6. avgustom 1941 leta. Odtod bi morala skupno napasti med 1. in 2. uro ponoči graščino. Na mesto je prišel pravočasno. Slišali so pa celo noč gibanje nemških avtomobilov, kar se jim je zdelo zelo sumljivo. Proti jutru, ko s Cankarjevim bataljonom ni bilo zveze, je opazil nemške zasede okoli Begunj in se je umaknil na vrh Dobrče.

Bataljon, še predno je bil organizacijsko utrjen, je spričo hitrega razvoja dogodkov doživel dva poraza, kjer je izgubil dve tretjini borcev. Prvi poraz je bataljon doživel 5. avgusta 1941, v jutranjih urah, ko so Nemci napadli 21 partizanov tega bataljona pod Storžičem. Tu je padlo osem tovarišev, med njimi tri tovarišice, ostali so se razbežali. Drugi poraz je doživel na Dobrči, kamor se je bataljon umaknil iz Begunj, 6. avgusta 1941 ob 14. uri so ga obkolili in ne-

pričakovano napadli Nemci. Ker ni bilo prave komande, so se borci razbežali in nekatere od njih so Nemci ujeli. Med temi je bil Milorad Stošič, ki je bil nato javno obešen v Kranju.

Od celega bataljona je čez nekaj dni tovariš VODOPIVEC, takratni sekretar Okrožnega komiteja Kranj, s pomočjo terenske organizacije zbral v Okrogelskem gozdu 19 borcev in iz teh organiziral Kranjsko - tržiško četo. Ostali so se umaknili bodisi v Ljubljansko pokrajino, ali pa so jih Nemci ujeli. Tako je končal Storžiški bataljon v glavnem zaradi nesposobnosti svojega vodstva.

Podatki: Franc Šiška, Peter Uzar, Kravcar Karel in Stane Toplak.

CANKARJEV BATALJON V LETU 1941

Cankarjev bataljon je bil formiran dne 5. avgusta 1941 na Jelovici na Pogrošarjevi plani pri Vodiški planini. V svojem sestavu je imel Jelovško in Jeseniško - Cankarjevo četo. Bataljon je štel okoli 120 mož, med temi je bilo okoli 40 neoboroženih.

Komandant bataljona je bil Jože GREGORČIČ - Gorenjc, jeseniški železar.

Komisar je bil Ivan BERTONCELJ - Johan iz Dobrave pri Kropi.

Za operativne oficirje sta bila postavljena oficirja bivše jugoslovanske vojske Franc PRIMOŽIČ in Jože ŠVIGELJ, ki pa sta se po borbi 8. avgusta 1941 umaknila nazaj v Ljubljano.

Za bataljonskega zdravnika je bil imenovan dr. GABROVŠEK. Tudi ta se je sredi avgusta 1941 umaknil nazaj v Ljubljano. Položaj bataljonskega zdravnika je potem prevzel medicinec Janez KONJŠEK, doma iz Trojan.

Po formiranju je bataljon, ki je imel okoli 60 mož, takoj krenil v smeri Begunj, da bi ob večernih urah prekoračil Savo in skupno s Storžiškim bataljonom v noči od 5. do 6. avgusta med 1. in 2. uro napadel Nemce v begunjski graščini in osvobodil tamkaj zaprte talce. Ker pa je bila akcija dekonspirirana, so Nemci zastražili vse prehode čez Savo in bataljon ni mogel priti pravočasno na dogovorjeno mesto s Storžiškim bataljonom. Zato je od te akcije odstopil.

Po vrnitvi v taborišče se je bataljon umaknil na Partizanski vrh, kjer je 8. avgusta vodil prvo večjo borbo z Nemci. Nemcev je padlo okoli 30, partizani pa so izgubili 3 tovariše.

Po tej borbi sta se četi umaknili nazaj na svoja operativna področja, kjer sta ostali celo poletje. V jeseni, meseca oktobra sta zopet prišli pod enotno poveljstvo bataljona na

Mohorju. Od tu je koncem novembra krenila skupina 12 partizanov v jeseniški in blejski kot, da bi tam dvignila množično vstajo. Bataljon je krenil v Selško in Poljansko dolino. Ko je sredi decembra 1941 prispel v Poljansko dolino, je vključil v svoj sestav četo, ki je v prvi polovici decembra 1941 prišla čez mejo Ljubljanske pokrajine. Sestavljali so jo preostali borci iz I. Kranjske čete, Tržiške čete, Rašiške čete, Mengeško - moravške in Kamniške čete. Ta četa je v bataljonu sestavljala samostojen vod.

Cankarjev bataljon je ob prihodu v Poljansko dolino štel okoli 70 mož. Bil je razdeljen na dve četi in vsaka četa na dva voda. Tu je bila v prvo četo priključena še četa, ki je prišla iz Ljubljanske pokrajine pod poveljstvom tovariša Matije Blejca. Vključena je bila kot poseben vod, kateremu se je malo prej priključila tudi Druga Kranjska četa, ki jo je vodil tovariš Anton NARTNIK.

Bataljon je v Poljanski dolini dvignil množično vstajo in številčno narastel na blizu 300 mož. Organizacijsko stanje bataljona se ni menjalo, številčno so se povečale čete in vodi. Vodil je tu večje borbe z Nemci, nato pa se je umaknil v Dražgoše, kamor je prispel 1. januarja 1942.

V borbi na Valterskem vrhu 27. decembra 1941, so Nemci sedem borcev odsekali od partizanskih položajev. Ta skupina je pod vodstvom Milana Rožanca krenila v smeri Medvod preko Save in se okoli 5. januarja 1942 priključila pod Krvavcem Kokrški četi.

Po dražgoški borbi 9. do 11. januarja in borbi na Mošenjski planini 13. januarja 1942, je bilo zborna mesto bataljona na Dražgoški gori, 14. januarja 1942. Poveljstvo bataljona je s soglasjem člana Glavnega štaba Slovenije Staneta ŽAGARJA, zaradi zimskih prilik in lažjega manevriranja, razdelilo bataljon na tri grupe, oz. čete. Politkomisar bataljona je postal tovariš Lojze KEBE.

1. PRVA GRUPA (četa) Selška je štela 56 mož. Vodil jo je španski borec Matija UDVANC - Vajs, komisar pa je bil Ivan BERTONCELJ - Johan. Ta grupa (četa) je bila podeljena na dva voda, vsak vod pa na desetine. Za manevriranje ji je bila odrejena Selška dolina.

Njej je bila začasno priključena tudi 12 članska skupina partizanov, ki je imela nalogo, da krene, čim bodo možnosti dane (debel sneg) na odrejeno področje v Kamniško dolino. Skupina se je odcepila od Selške grupe (čete) okoli 20. januarja 1942 pod Ljubnikom. Vodil jo je tovariš Matija BLEJC.

V drugi polovici januarja 1942 se je vrnilo nekaj partizanov iz Jeseniške grupe (čete). Vključeni so bili v Selško grupo. Iz Selške grupe je nekaj ljudi pobegnilo, med njimi Šinkar iz Selc, brat znanega belogardističnega kaplana, in neki Golob iz Dolenjske. Nekateri od tovarišev, ki so prispeli iz jeseniške pokrajine, so se vključili v Selško četo. Eno skupino petih tovarišev je tovariš GREGORČIČ poslal pod vodstvom tovariša Franca ŠIŠKA že z Mohorja v novo nastalo četo pod Krvavcem. Druga skupina 5 tovarišev je bila poslana iz Selške grupe (čete) na področje Dupelj in Tržiča pod vodstvom tovariša Janeza Perka. Kot domačini so dobili nalogo, da se povežejo s terensko organizacijo in v okviru možnosti razvijajo svojo dejavnost.

Do 1. februarja 1942 sta se nahajala oba voda Selške grupe (čete) skupaj. Potem pa je poveljstvo četo razdelilo, da bi zaradi velikega pritiska Nemcev, vsak vod zase lažje manevriral. Prvi vod sta vodila neposredno komandir in komisar grupe (čete), vodstvo drugega voda pa je prevzel Franc BIČEK, kot politdelegat pa tovariš Anton NARTNIK. Prvi vod je štel okoli 35 mož, drugi vod pa okoli 20 mož.

V tem času je bil komandir čete VAJS močno ozebljen in je bil potreben zdravljenja. Nadomeščal ga je tovariš Stane KERSNIK - Jelovčan. Sredi februarja 1942 se je priključil

Selški grupi (četi) tudi štab bataljona in tovariš Stane ŽAGAR, ki so bili do tedaj ločeni nekje na področju Mohorja. V tem času se je nahajal vod v neki oglarski koči na Marti - njem vrhu, nato pa se je čez kak teden dni umaknil preko Sore na Hrastnik. Tu je ^{ostal} do 26. marca, nato pa krenil v smeri Jelovice.

Za en dan se je ustavil na Rovtu pri Planici nad Crn grobom, kjer je bil izdan in obkoljen. V srđiti borbi, v kateri je sodelovalo 32 moŹ, je padlo 15 partizanov, 11 pa je bilo teŹe in laŹe ranjenih. Od teh se je veĉina prebila na Jelovico. Med padlimi je bil tudi tovariš Stane ŽAGAR in Matija UDVANC - Vajs. Nekaj ranjencev je v oskrbo in nego prevzela terenska organizacija OF v Kranju, veĉino pa so prevzeli okoliški kmetje. V 14 dneh so se Źe zopet vrnili v ĉeto, ki je po teŹkem porazu taborila na Jelovici. Borci iz II. voda Selške grupe (ĉete), ki sta ga vodila BIĀEK in NARTNIK, so se pomladi 1942 leta vkljuĉili nazaj v ĉeto na Jelovici. Predstavljali so jedro nove ustanovljene Selške ĉete, ki je bila formirana na podroĉju Jelovice. V njo je vstopilo precejŹnje Źtevilo novih partizanov. V juniju 1942 leta je prispela v SelŹko ĉeto tudi skupina okoli 15 partizanov, ki so priŹli na Gorenjsko iz Ljubljanske pokrajine. Skupno je priŹlo okoli 100 partizanov iz Ljubljanske pokrajine. Ti so bili razdeljeni po vseh ĉetah na Gorenjskem.

2. DRUGA GRUPA (ĉeta) je bila Poljanska. Vodsto jo je kmalu razdelilo na 4 skupine zaradi stalnega zasledovanja s strani Nemcev in zaradi laŹjega manevriranja.

Prva skupina je odŹla na teren Oselica. Vodil jo je tovariš Vinko OBLAK. Ta skupina se je zadrŹala skupaj le okoli 10 dni. Nato jo je komandir zaradi neŹtetih teŹav, ki jih je prinaŹala teŹka zima, razpustil. Po razpustu so ostali borci v ilegali in se zadrŹevali po 3 do 4 skupaj. Sami so se preskrbovali in v glavnem skrivali s ciljem, da bi prebili zimo. Pomladi 1942 v mesecu marcu so se vsi vkljuĉili v novo formirano Poljansko ĉeto.

Druga skupina je odšla na sektor Vilharje, vodil jo je Rudi ROBNIK. To skupino so 22. januarja 1942 leta napadli Nemci in razbili. V borbi je padlo 10 partizanov, med njimi tudi komandir ROBNIK. Preostali borci so se vključili v Loško skupino.

Tretja skupina je odšla proti Dolomitom, vodil jo je tovariš Pavle PETERNELJ. Ta skupina se je preko zime dobro obdržala in je tudi pomladi tvorila jedro Poljanske čete, ki je bila ustanovljena marca 1942 leta.

Četrta skupina - Loška, je šla na sektor Škofje Loke. To skupino je najprej vodil tovariš PEČNIK, za njim jo je prevzel tovariš GAŠPER, nato pa tovariš ILIJA. Skupina je predstavljala jedro Škofjeloške čete, ki je bila formirana v marcu 1942 leta. Njen prvi komandir je bil Janko BERNIK.

3. TRETJA GRUPA (četa) je bila Jeseniška. Poslali so jo na sektor Jesenice, vodil jo je tovariš Polde STRAŽIŠAR, komisar je bil Franc POTOČNIK. Ta grupa (četa) je imela velike težave s preходом čez Jelovico (dva metra snega), ko se je prebijala na Pokljuko. Nemci so jo vseskozi zasledovali in ji prizadejali nekaj izgub. Grupa (četa) se je po sovražnih hajkah ponovno zbrala na Slamnikih v drugi polovici januarja 1942. Tu je vodstvo proučilo položaj in se odločilo, da razdeli grupo na dve skupini:

- 1) Prvo skupino so tvorili Jeseničani. Odredili so ji teren pod Stolom, vodil jo je tovariš Franc BENEDIČIČ.
- 2) Drugo skupino so tvorili partizani iz okolice Bleda in Gorij. Ta skupina je manevrirala na Pokljuki in Mežaklji. Vodil jo je tovariš Andrej ŽVAN - Boris.

Vsi borci Čankarjevega bataljona, v kolikor so preživeli težko zimo 1941/42 so tvorili osnovno jedro novih organiziranih enot v okviru I. grupe odredov, ki je bila organizirana v začetku aprila 1942.

Podatki: Ivan Bertonec, Anton Dežman, Franc Konobel, Stane Kersnik, Milan Žakelj, Franc Biček, Cveto Novak, Tine Zaletel in Franc Šiška.

P R E Š E R N O V A Č E T A V LETU 1941
Imenovana tudi Pokljuška četa

V avgustu 1941 leta so se zbrali na Hutunjskem vrhu na Pokljuki prvi ilegalci iz Gorij. Ti borci so se ob priliki odhoda Cankarjeve čete na Jelovico priključili v sestav te čete in v Cankarjev bataljon. 8. avgusta 1941 leta se je skupina udeležila skupno s Cankarjevo četo borb na Jelovici. Po tej borbi so se ti tovariši vrnili nazaj z Jelovice skupaj s Cankarjevo četo na svoj teren.

Prvega decembra 1941 leta je bilo poslanih šest borcev Cankarjeve čete pod vostvom Staneta BOKALA na Pokljuko, da bi napravili nekaj vojaških akcij in organizirali množično vstajo. Sredi decembra je odšlo v partizane večje število moških iz Gorij in Bleda, ki pa so se zaradi pritiska Nemcev in težkih zimskih prilik pozneje vrnili nazaj v dolino.

Formirana je bila Prešernova četa, katere komandir je postal Andrej ŽVAN - Boris, komisar pa Stane BOKAL. Spričo nemške hajke je imela četa velike izgube, a se je kljub temu obdržala in je pomladi tvorila jedro Prešernove čete, oziroma bataljona na Pokljuki, ki je bil vključen v Gorenjski odred.

Padlega Staneta BOKAL-a je nadomestil Jože KRANJC - Žakelj.

Podatki: Ivan Vovk, Janez Žvan, Vinko Repe in Franc Konobelj.

P O L J A N S K A Č E T A V L E T U 1 9 4 1
ali ČETA NARODNE ZAŠČITE

V Poljanski dolini v letu 1941 ni bilo organizirane vojaške enote. Bilo je pa izvršenih več zelo pomembnih akcij, ki so jih izvršili tamkajšnji aktivisti. To dejavnost je razvijala Narodna zaščita, kakršne na drugih krajih Gorenjske v letu 1941 skoraj ni bilo. Aktivnost se je posebno povečala po sestanku aktivistov v Poljanski dolini, na katerem sta bila tudi Lojze KEBE in Mira SVETINA.

Komandir Narodne zaščite je bil Rudi ROBNIK, komisar pa je bil Maks KRMELJ.

Na drugem sestanku aktivistov, ki je bil v septembru 1941 na Krivem brdu pri Krivarju, je bilo izrecno poudarjeno, da NARTNIKOVA četa mora kreniti v Poljansko dolino. Temu sestanku je prisostvoval tudi komandir čete Anton NARTNIK.

Sredi decembra 1941 po prihodu Cankarjevega bataljona v Poljansko dolino je močno poraslo narodnoosvobodilno gibanje v tem kraju. Aktivisti so se takoj vključili v bataljon. Bataljon je organiziral patrole, ki so jih vodili domačini, in uspel dvigniti Poljansko dolino v veliko množično vstajo. Ljudje so se odzivali pozivu Partije in OF tudi zato, ker so mnogi imeli orožje, ki so ga pustile posadne enote razpadle vojske stare Jugoslavije.

Podatki: Maks Krmelj, Milan Žakelj in Jože Galičič.

KOKRŠKA ČETA V LETU 1941

Četa je bila formirana 10. decembra 1941 na Štefanji gori. Organiziral jo je tovariš Lojze KEBE. Sestavljali so jo borci iz Šenčurja in okolice. V začetku je štela le 5 borcev, komandir čete je bil Stane BEČAN, delavec iz Tržiča, komisar pa je bil Pavle SVETEL, delavec iz Šenčurja.

Do začetka januarja 1942 je četa narasla z novimi mobiliziranci že na 25 mož, 6. januarja 1942 se je četi priključilo še 6 partizanov, ki so bili v decembru 1941 v sestavu Cankarjevega bataljona v Poljanski dolini. V boju so bili odrezani od ostalih. Vodil jih je Milan ROŽANC. S temi tovariši je četa štela že 31 mož. Za komisarja čete je bil postavljen Milan ROŽANC.

Četa je manevrirala v območju Krvavca, Kokre kakor tudi Storžiča. Tu so jo Nemci nekajkrat napadli in je izgubila nekaj tovarišev. Četi se je priključilo tudi 6 tovarišev, ki jih je na Visoko pripeljal tovariš Šiška. Bili so prav tako borci Cankarjevega bataljona, ki jih je poslal Gregorčič na ta teren. Zaradi težkih zimskih prilik je bila razdeljena na tri desetine. Pevo desetino je vodil Janko MARTINJAK in se je zadrževala v okolici Police. Druga je bila pod vodstvom Janeza ZLATE. Zadrževala se je okoli Trboj in Brega. Tretjo skupino je vodil Milan ROŽANC. Zadrževala se je v okolici Šmarne gore.

V prvih dneh marca 1942 so se zopet vse desetine zbrale v Voglanski gmajni. Premaknili so se proti Uden borštu. Tam so našli skupino borcev Cankarjevega bataljona, ki jo je na ta teren poslala Selška četa. Vodstvo čete je prevzel tovariš Lojze HROVAT, delavec iz Begunj. Za komisarja je bil postavljen Anton ŠTEFE, delavec iz Tržiča.

Četa je izvršila več akcij, zaradi česar so Nemci postali nanjo zelo pozorni. 16. aprila 1942 so napadli četo. Padlo je 5 tovarišev, ostali pa so se prebili, glavnina čete v smeri proti Kranju, druga skupina se je pa prebila naslednji

dan v smeri proti Okroglem, kjer je potem tragično končala v Okrogelski jami 20. aprila leta 1942. Ker je komandir Lojze HROVAT padel, je poveljstvo čete prevzel Franc Šiška. Krenila je v Ljubenjsko gmajno, nato naprej preko Dobrče, Ljubeljske ceste v smeri proti Tržiču in se zadrževala v območju Storžiča do meseca junija.

Sredi junija 1942 je privedel Ivan BERTONCELJ, ki ga je štab I. grupe odredov določil za komisarja Kokrškega odreda, 30 tovarišev. Ti so bili iz skupine partizanov, ki so prispeli iz Ljubljane v začetku junija. Iz vseh teh borcev je organiziral Kokrški bataljon in ga vključil v Kokrški odred.

PODATKI: Franc Štefe, Pavel Svetel, Franc Šiška, Ivan Bertoncelj, Tine Zaletel.

TRIGLAVSKA ČETA V LETU 1941

Triglavska četa je bila formirana 17. decembra 1941 ob priliki vstaje na Dovjem in Mojstrani. Ta vstaja je bila zelo pomembna, saj je za nekaj dni odšlo v ilegalo skoraj 100 mož.

Vstajo sta vodila Franc KONOBELJ - Slovenko in Ivan VOVK - Živan.

Za komandirja čete je bil postavljen dr. Miha POTOČNIK, ki je po dveh dneh odšel nazaj v dolino, za komisarja pa je bil določen Anton HLEBANJA, oba iz tega kraja.

Zaradi močnega nemškega pritiska na ljudi, ki so ostali v dolini, in groženj s sankcijami ter zaradi debelega snega in slabe oborožitve, so novo mobilizirani postali demoralizirani in so odšli že 25. decembra nazaj v dolino.

Ostala sta le dva borca, ki sta se potem priključila Cankarjevi četi pod Stolom.

PODATKI: Franc Konobelj, Ivan Vovk in Klemen Rabič.

SELŠKA ČETA V LETU 1942

Osnovno jedro te čete so tvorili borci, ki so bili pozimi v sestavu Selške grupe (čete). Ta četa je bila pravzaprav samo podaljšek te grupe, ki se je pomladi 1942 zbrala na Jelovici in se okrepila z novimi borci.

Prvi vod Selške grupe (čete) je 27. marca 1942 na Rovtu pri Planici nad Crngrobom izgubil skoro polovico svojih borcev. Ostali, razen tistih, ki so bili ranjeni, pa so se nekaj dni potem zbrali v Malem vrhu in se nato pomaknili na Jelovico. Sem je v začetku aprila prispel tudi drugi vod Selške grupe (čete) pod vodstvom tovariša BIČKA.

Sredi aprila je bila organizirana Selška četa v Dražgoški gori.

Komandir čete je bil Franc BIČEK,
Komisar čete je bil Anton NARTNIK,
Vodnik I. voda tovariš Anton DEŽMAN,
Vodnik II. voda pa Polde RAVNIKAR.

Četa je manevrirala na področju Jelovice od Jamnika do Dražgoš. V drugi polovici junija je bil tovariš BIČEK razrešen dolžnosti komandirja čete in bil poslan za komandirja Loške čete. Poveljstvo je prevzel tovariš Polde RAVNIKAR. V tem času se je četi priključila skupina nad 15 borcev, ki so prispeli iz Ljubljane. Četa je uspešno delovala do 13. septembra 1942, ko je na Lipniški planini padla v nemško zasedo in ob tej priliki izgubila 25 tovarišev. Ostali borci so v okviru te čete nadaljevali z borbo.

PODATKI: Franc Biček, Stane Kersnik, Ivan Bertoncelj in
Anton Dežman.

ŠKOFJELOŠKA ČETA, LETA 1942

Četa je bila formirana marca 1942. Kot osnova te čete je bila skupina, ki je že omenjena pri Cankarjevem bataljonu. Četo so prvotno sestavljali tovariši, ki so bili večinoma iz Loke in okolice in pa skupina, ki se je tej četi priključila v februarju 1942. Ta skupina je prišla iz Ljubljane in so jo sestavljali Gorenjci, ki so v letu 1941 odšli v Ljubljansko pokrajino, spomladi pa so se vračali nazaj. V tej skupini so bili tudi tovariši iz Ljubljane, ki so se zbrali skupaj v februarju 1942 v Dolomitih.

Skupina je štela 30 moških, vodil jo je Jože ŠAVLI iz Jesenic.

V drugi polovici marca, to je ob prihodu na Gorenjsko, so jo v Vinharjih napadli Nemci. Padlo je šest tovarišev. Po tem napadu se je večina tovarišev iz Ljubljane vrnila nazaj čez mejo, ostali pa so nadaljevali pot in se vključili v partizanske enote na Gorenjskem.

Prvi komandir te čete je bil Janez BERNIK, ki je padel že sredi marca 1942 na Barbari pri Jamniku in je še sedaj tam pokopan.

Prvi komisar čete je bil neki SEVER (pravo ime ni znano), padel v istem času in je prav tako tam pokopan.

Po tej borbi pri Jamniku, kjer je padel tudi komandir KODER, se je četa umaknila za okoli 14 dni preko nemško-italijanske meje na Babno goro. V tem času se je pri četi zadrževal tudi Lojze KEBE, ki je bil član Poverjeništva CK za Gorenjsko. Po vrnitvi nazaj na Škofjeloško področje je tovariš KEBE imenoval novo poveljstvo čete.

Za komandirja čete je bil imenovan Stane STARC - Janošek, ki je kasneje dobil ime Fazan.

Za komisarja je bil Justin DOLINAR - Adam, delavec iz Škof-

je Loke.

Tretji komandir Škofjeloške čete je bil od sredine junija tovariš Franc BIČEK, delavec iz Kranja, z ilegalnim imenom Bruno. Komisar je bil še dalje Justin Dolinar - Adam.

Četrty komandir je bil Franc ŠTULAR - Ilija iz Ljubnega na Gorenjskem, komisar pa Adolf SLUGA - Tratomir.

V tem sestavu je četa delovala do jeseni leta 1942. Bila je vključena v 2. bataljon I. grupe odredov.

PODATKI: Franc Kavčič, Pavle Kavčič, Franc Biček in Justin Dolinar.

POLJANSKA ČETA V LETU 1942

Poljanska četa je bila formirana marca meseca 1942 iz borcev, ki so bili že v Cankarjevem bataljonu. Po dražgoški borbi. so dobili ukaz, da odidejo v Poljansko grupo (četo) v Poljansko dolino. S pismom politkomisarja I. grupe odredov, ki ga je ta poslal komisarju II. bataljona, je bil za komandirja te čete imenovan Pavle PETERNELJ - Pavle, za politkomisarja čete pa Vinko OBLAK.

Četa je bila vključena v II. bataljon, ki pa je bil direktno podrejen poveljstvu II. grupe odredov. Komandant in komisar bataljona sta se često povezovala tudi s štabom Dolomitskega odreda.

Drugi komandir čete je bil Janez POHLEVEN iz Črnega vrha, komisar pa KOSTA, star komunist, ki je prispel iz Ljubljane.

To vodstvo čete je ostalo do pozne jeseni. Četo so do srede meseca maja 1942 sestavljali le domačini. V tem času je pa prišla na Gorenjsko iz Ljubljane oz. Dolomitov skupina okoli 100 novih partizanov. V juniju 1942 so jih razdelili po vseh gorenjskih vojaških enotah. Škofjeloška, Poljanska, Selška, Prešernova četa na Pokljuki in Cankarjeva četa pod Stolum so dobile vsaka po okoli 15 borcev. V Kokrški odred oz. Kokrški bataljon je bilo vključenih 30 teh borcev.

Četa je bila vključena v II. bataljon I. grupe odredov.

PODATKI: Maks Krmelj, Milan Žakelj in Jože Galičič.

I. BATALJON GORENJSKEGA ODREDA - IMENOVAN
CANKARJEV BATALJON V LETU 1942

Pomladi je z novimi borci tudi Cankarjeva četa prerasla v bataljon, ki je bil osnovan pod Stolom z istim imenom.

Formiran je bil 20. junija 1942 leta na Ravnah nad Valvazorjevim domom pod Stolom.

Komandant je bil Albin ŽEMVA - Izidor z Jesenic, ki je padel 5/10-1942 v Hrašah pri Lescah. Ubila ga je vaška straža. Komisar je bil Matija VERDNIK - Štajzi - Tomaž, ki je podlegel ranam, dobljenim v borbi na Koroškem 29/1-1944 leta.

V sestavu bataljona sta bili prva in druga četa. Za komandirja I. čete je bil najprej postavljen Franc KNOBELJ, ki pa je že po kratkem času predal to funkcijo Ivanu VOVKu - Živanu, prevzel pa je mesto bataljonskega intendanta. Za komisarja je bil določen Karel KOZAR - Romi.

Za komandirja II. čete je bil določen Tone MATOH - Štepsl, ime komisarja do sedaj še ni bilo ugotovljeno. Po smrti komandanta Albina ŽEMVE, je prevzel mesto komandanta bataljona.

Po odhodu Matije VERDNIKA na Koroško, je prevzel mesto komisarja bataljona Marjan ŠIFRER - Kuki.

Ta bataljon je obstajal do decembra 1942. leta.

PODATKI: Franc Konobelj, Tine Dolar - Čiro.

KAMNIŠKA ČETA (spomladi 1942)

KAMNIŠKI BATALJON (spomladi 1942)

V januarju 1942. leta je bilo iz Dražgoš poslanih 12 borcev iz Cankarjevega bataljona na Kamniški sektor z nalogo, da tam formirajo četo. Tej skupini se je tam priključila še skupina 10 - 13 borcev iz bivšega Kamniškega bataljona. Tako se je v marcu 1942 leta formirala četa.

Komandir čete je bil tovariš Matija BLEJC - Matevž, znan tudi pod imenom "Plamen".

Namestnik komandirja je bil tovariš Vid Per, ki je bil istočasno tudi komandir I. voda.

Politkomisar je bil tovariš Jaka MOLEK - Mohor, Iskra.

Spričo precejšnjega dotoka novih borcev, so se ti kmalu razdelili na dve četi.

Komandni sestav prve čete je ostal isti, komandir druge čete je postal tovariš Tine PESTOTNIK - Miha, politkomisar čete pa Janez BRLEC - Nace.

V mesecu juliju 1942 se je formirala še tretja četa in istočasno tudi Kamniški bataljon.

1. Četa Komandir: tovariš Vid PER
politkomisar: tovariš Tomaž NOVAK - Srečo
2. Četa : Komandir: Tine PESTOTNIK - Miha
politkomisar: tovariš Janez BRLEC - Nace
3. četa : Komandir: tovariš Mirko PODBEVŠEK - Lado
politkomisar: tovariš Tomaž SLAPAR - Tugomir

Štab bataljona: komandant: Matija BLEJC - Plamen
politkomisar: Jaka MOLEK - Mohor.

Bataljon je bil vključen v Kokrški odred.

PODATKI: Franc Podstudenšek - Rok, uslužb. GO ZB NOV
Ljubljana, in Ivan Bertoncelj - Johan, komisar
Kokrškega odreda v letu 1942.

PREŠERNOV BATALJON NA POKLJUKI

Po prihodu novih borcev iz Ljubljane na Gorenjsko, je bilo nekaj teh vključeno tudi v vod na Pokljuki. Število je zadostovalo, da je bil formiran Prešernov bataljon. To formiranje je bilo izvršeno v juniju 1942 na Pokljuki. Kljub majhnemu številu, oz. manjšemu številu kot v Cankarjevem bataljonu, je bil bataljon razdeljen na dve četi.

Za komandanta bataljona je bil postavljen Andrej Žvan - Boris, ki je padel v zadnji ofenzivi v aprilu 1945 na Poreznu. Za komisarja je bil določen Jože KRAJC - Žakelj in za intendanta Anton AMBROŽIČ - Božo, ki ga je pozneje zamenjal Franc DIJAK. Jože KRAJC je utonil v Soči skupno z Jožetom SREBRNIČEM. Pred vojno je bil zaposlen v jeseniški Železarni.

Za komandirja I. čete je bil določen tovariš Iztok in za komisarja Janez ŽVAN - Dravski. Za komandirja II. čete je bil določen Anton DEŽMAN - Tonček in za komisarja Tone MATOH - Stepsl.

Ta bataljon je obstojal približno do decembra istega leta.

PODATKI: Ivan Vovk, Janez Žvan, Vinko Repe in Franc Konobelj.

Kranj

P GORENJSKA

zgodovina

GORENJSKA v borbi /1

94(497.4-16)"1941/1945"

026316034

COBISS o

IZDALO TAJNIŠTVO ZA ŠOLSTVO, PROSVETO IN KULTURO OLO KRANJ V MARCU 19